

امامان شیعه و سازمان وکالت

سازمان وکالت تشکیلاتی است که از نیمه دوم عصر امامت یعنی از زمان امام صادق علیه السلام (م ۱۴۸) شکل گرفت و به تدریج رو به گسترش گذاشته دارای چنان نظم و هماهنگی و توسعه ای شد که غالب نقاط شیعه نشین در عالم اسلام را تحت پوشش قرار داد. هدف این سازمان ایجاد تشکیلاتی بود که به وسیله آن امامان (ع) بتوانند با سهولت بیشتری با شیعیان در ارتباط باشند. این سازمان علاوه بر جمع آوری و تحویل وجوه و حقوق شرعی، نظیر خمس، زکات، نذورات و هدایای شیعیان، نقش علمی، دینی و ارشادی برای شیعیان داشت. همچنین معرفی امام معصوم پس از رحلت امام قبلی، تحویل نامه ها و درخواست های شیعیان و رفع اختلافات، از وظایف این سازمان بود.

در این تشکیلات مراکز شیعه نشین برحسب جمعیت شیعیان به چند منطقه کلی تقسیم می شد و این منطقه به سروکیل یا وکیل ارشد سپرده می شد که نقش نظارتی بر کار سایر وکلا را بر عهده داشت. رهبری این سازمان برعهده امام معصوم (ع) بود. نصب وکلا به مقام وکالت، تعیین جانشین برای وکلایی که رحلت می کردند و یا به منطقه ای دیگر منتقل می شدند، نظارت بر عملکرد وکلا، منع آنان از تداخل در امور یکدیگر، تعیین قلمرو فعالیت هر یک، مؤاخذه و حساب رسی از وکلای فاسد و خائن و آگاه نمودن شیعیان از وکلای دروغین و تأمین مالی و دینی وکلا، از جمله مسئولیت هایی است که برعهده رهبری سازمان بود. روش ارتباط امامان با وکلا نیز راههای متعددی بود: علاوه بر ارتباط مستقیم و رویاروی، از ارتباط مکاتبه ای، نامه ها و توقیعات نیز می توان نام برد. در همه این موارد اصل تقیه و پنهان کاری همواره یک اصل بوده است. علاوه بر این موارد، مهمترین ابزار ارتباطی میان شیعیان با امام، موسم حج بود که بهترین موقعیت برای ارتباط اعضای سازمان با یکدیگر و با امام معصوم به شمار می آمد. در این تشکیلات برخی نقش باب و واسطه برای امام معصوم را برعهده داشتند. در عصر غیبت صغری چهار نفر عهده دار این سمت بودند و آنها تنها وسیله ارتباط شیعیان با حضرت مهدی (عج) محسوب می شدند. در دوران امامان قبلی به برخی افراد به عنوان باب امام معصوم اشاره شده ولی این منصب چندان پررنگ نیست. واژه سفیر و جمع آن «سفراء» معمولاً در مورد نواب اربعه و برخی وکلای سرشناس عصر غیبت صغری به کار می رفته است.

ص: ۱

بدون تردید سازمان وکالت نقش مهمی در سامان دهی به امور شیعیان، جلوگیری از انحراف، به خصوص جلوگیری از نفوذ غالیان و نیز تأمین فکری و تربیتی و علمی شیعیان ایفا می کرده است. این سازمان وظیفه سیاسی نداشت و بیشتر کارکرد فکری، مذهبی و مالی داشت. به همین دلیل گزارشی درباره حمله حکومت به آن به دست نیامده است؛ هرچند گهگاه سخت گیری برخی از حاکمان مشکلاتی را برای شیعیان ایجاد می کرد. تبعید فضل بن شاذان یا زندانی شدن برخی از نواب از آن جمله است. امکانات مالی که در اختیار برخی از وکلا بود، زمینه انحراف آنان را فراهم می کرد. این امر به ویژه پس از رحلت یک امام و جانشینی امام بعد رخ می داد. این انحراف گاه صورت مذهبی به خود گرفته و سبب ایجاد یک فرقه تازه در شیعه می شد. بسیاری از فرقه های ساختگی در درون شیعه محصول همین رویه است و صد البته که بیش از یک اسم نیست؛ چرا که صرفاً جنبه مالی دارد و اندکی بعد از میان می رود. به هر روی تشکیلات وکالت نقش بسیار مهمی در حفظ و حراست شیعه بر عهده داشت و در یک مقطع مهم توانست شیعه را از پرتگاههای مهمی شامل خطرات مذهبی و سیاسی عبور دهد.

وکالای امامان شیعه در شهرها

نام امام (ع)	نام وکیل	توضیحات
امام صادق (ع)	معلی بن خنیس (بزاز)	
امام باقر (ع) - امام صادق	حمران بن اعین	
امام صادق (ع)	نصر بن قاموس لخمی	و احتمالا وکیل امام کاظم و امام رضا (ع)
امام صادق - امام کاظم (ع)	عبدالرحمن بن حجاج بجلی	(متوفای اواخر قرن دوم)
امام صادق - امام کاظم (ع)	مفضل بن عمر جعفی	
امام صادق تا امام هادی (ع)	محمد بن سنان خزائی زاهری	
امام کاظم - امام رضا (ع)	عبدالله بن جندب بجلی	
امام کاظم (ع)	علی بن یقظین	
امام کاظم (ع)	یونس بن یعقوب بجلی دهنی کوفی	
امام کاظم (ع)	اسامه بن حفص	
نام امام (ع)	نام وکیل	توضیحات
امام کاظم (ع)	علی بن ابی حمزه بطائنی	واقفی مذهب شد.
امام کاظم (ع)	عثمان بن عیسی رواسی	واقفی مذهب شد.
امام کاظم (ع)	زیاد بن مروان قندی	واقفی مذهب شد.
امام کاظم (ع)	حیان سراج	واقفی مذهب شد.
امام رضا (ع)	ابراهیم بن سلام نیشابوری	
امام رضا (ع)	فضل بن سنان نیشابوری	نیشابور

امام رضا (ع) - امام جواد (ع)	عبدالعزیز بن مهتدی اشعری قمی	
امام رضا (ع)	هشام بن ابراهیم عباس همدانی راشدی	مدینه - وکیل ارشد؛
بعدها به مأمون گرایش پیدا کرد.		
امام رضا (ع)	علی بن ریان بن صلت اشعری قمی	توسط حسن بن سعید اهوازی به محضر امام
شرفیاب شد.		
امام رضا (ع)	اسحاق بن ابراهیم حضینی	توسط حسن بن سعید اهوازی به محضر امام
شرفیاب شد.		

امام رضا (ع) عبدالله بن محمد حضینی توسط حسن بن سعید اهوازی به محضر امام شرفیاب شد.

امام رضا - امام جواد (ع) صفوان بن یحیی بجلی (م ۲۱۰)

امام جواد (ع) علی بن مهزیار اهوازی اهل دورق خوزستان که پس از عبدالله بن جندب وکیل شد.

امام عسکری (ع) و بخشی از غیبت صغری امام عصر (عج) ابراهیم بن مهزیار اهوازی بعد از برادرش علی بن مهزیار وکیل شد.

امام عسکری - امام زمان علیه السلام با واسطه محمد بن ابراهیم بن مهزیار اهوازی بعد از پدرش ابراهیم عثمان بن سعید عمری

ص: ۴

امام هادی (ع) علی بن حسین بن عبدربه بغداد - مدائن - سواد

امام رضا - امام هادی (ع) ابو علی حسن بن راشد بغدادی بغداد - مدائن (وکیل ارشد)

امام جواد - امام رضا (ع) زکریا بن آدم قمی مدفون در شیخان قم

امام جواد - امام هادی (ع) ابو عمرو حذاء

امام جواد (ع) صالح بن محمد بن سهل وکیل وقف در قم

امام جواد - امام هادی - امام عسکری (ع) - غیبت صغری صالح بن محمد همدانی همدان

امام زمان (ع) محمد بن صالح بن محمد همدانی دهقان همدان - بغداد

امام جواد (ع) یحیی بن ابی عمران همدانی

امام جواد - امام هادی (ع) ابراهیم بن محمد یحیی همدانی

امام زمان (امام هادی - امام عسکری) (ع) علی بن ابراهیم بن محمد بن یحیی همدانی همدان

امام زمان (ع) محمد بن علی بن ابراهیم بن محمد بن یحیی همدانی همدان

امام زمان (ع) قاسم بن محمد بن علی بن ابراهیم همدانی همدان - زیر نظر دو وکیل ارشد

امام زمان (ع) ابو عبدالله هارون بن عمران همدانی همدان - وکیل ارشد

امام زمان (ع) ابو محمد حسن بن هارون همدان - وکیل ارشد

امام زمان (ع) ابو علی بسطام بن علی زیر نظر حسن بن هارون عمران و پدرش

امام زمان (ع) عزیز بن زهیر زیر نظر حسن بن هارون عمران و پدرش

امام جواد امام هادی (ع) محمد بن فرج رنجی

از امام جواد تا امام زمان (ع) ابو هاشم داوود بن قاسم جعفری

امام هادی امام عسکری (ع) علی بن جعفر همدانی بر مکی وکیل ارشد - سامرا

امام هادی (ع) فارس بن حاتم بن ماهویه قزوینی سامرا، رابط وکلای جبال که خیانت ورزید.

نام امام (ع)	نام وکیل	توضیحات
امام هادی (ع)	احمد بن حمزه بن یسع بن عبدالله قمی	
امام هادی (ع)	ایوب بن نوح بن دراج نخعی وکیل ارشد - کوفه	
امام هادی - امام عسکری - امام مهدی (ع)	جعفر بن سهیل صیقل	
امام جواد (ع)	خیران خادم قراطیس	عراق - سامرا
امام هادی - امام عسکری - امام زمان (ع)	احمد بن اسحاق اشعری قمی	
امام عسکری (ع)	محمد بن احمد بن جعفر قمی عطار قطان	قم - بعدها به بغداد رفت
امام زمان (ع)	حاجز بن یزید و شاء	بغداد
امام عسکری (ع)	عروة بن یحیی نخاس دهقان وکیل ارشد - منحرف شد	
امام عسکری (ع)	ابو طاهر محمد بن علی بن بلال	منحرف شد
امام عسکری (ع)	احمد بن هلال کرخی	منحرف شد
امام عسکری (ع)	ایوب بن ناب در نیشابور همزمان با فضل بن شاذان	
امام عسکری - امام هادی (ع)	ابراهیم بن عبده نیشابوری	نیشابور
امام هادی (ع)	احمد بن اسحاق رازی	ری (وکیل ارشد)
امام عسکری (ع)	حسن بن نصر قمی	قم
امام عسکری (ع)	ابو صدام	
امام عسکری - امام زمان (ع)	ابو علی محمد بن احمد بن حماد مروزی محمودی	مرو - دینور -

ری

امام زمان (ع)	جعفر بن عبد الغفار دینور	
عصر غیبت (ع)	ابو الحسین محمد بن جعفر اسدی رازی (م ۳۱۲)	وکیل ارشد - ری
امام زمان (ع)	محمد بن شاذان بن نعیم شاذانی نیشابوری	نیشابور
امام زمان (ع)	قاسم بن علاء آذربایجانی	
امام زمان (ع)	حسن بن قاسم بن علاء آذربایجانی	
امام زمان (ع)	حسن بن محمد بن قطة صیدلانی	مسوول اوقاف شهر واسط در دوره سفیر دوم
عصر غیبت (ع)	علی بن حسین بن علی طبری سمرقندی	سمرقند
عصر غیبت (ع)	ابو محمد جعفر بن معروف کشی	
امام زمان (ع)	بسامی	ری
امام هادی (ع)	عاصمی	کوفه

غیبت صغری (ع)	ابو جعفر محمد بن علی شلمغانی	در دوره سفیر سوم منحرف شد.
امام زمان (ع)	ابو القاسم حسن بن احمد	از دستیاران سفیر چهارم
امام زمان (ع)	ابو جعفر محمد بن احمد زوجی	کوفه و بغداد در دوره حسین بن روح
غیبت صغری	ابو جعفر محمد بن علی اسود	قم - سفیر دوم و سوم
غیبت صغری	محمد بن عباس قمی	بغداد - دستیار سفیر دوم
غیبت صغری	احمد بن متیل قمی	در بغداد و دستیار سفیر دوم و سوم
غیبت صغری	جعفر بن احمد بن متیل قمی	در بغداد و سفیر دستیار دوم و سوم
غیبت صغری	ابو عبدالله بزوفری	بغداد - دستیار سفیر سوم
غیبت صغری	ابوعلی محمد بن ابی بکرهمام بن سهیل	کاتب اسکافی ۳۳۶ دستیار سفیر دوم و سوم و احتمالا چهارم

ص: ۷

غیبت صغری	ابو محمد حسن بن علی و جناء نصیبی	نصیبین - دستیار سفیر دوم و سوم در بغداد
غیبت صغری	ابو عمرو عثمان بن سعید عمری	وکیل و نایب خاص ناحیه مقدسه
غیبت صغری	ابو جعفر محمد بن عثمان بن سعید عمری	وکیل و نایب خاص ناحیه مقدسه
غیبت صغری	ابوالقاسم حسین بن روح نوبختی	وکیل و نایب خاص ناحیه مقدسه
غیبت صغری	ابوالحسن علی بن محمد سمری	وکیل و نایب خاص ناحیه مقدسه

ص: ۸

نقشه شماره ۶۱: قلمرو فعالیت سازمان وکالت (۸)

